

דבר הרהיבית

י"ד ע"י הרה"ג ר' יהושע נחמן שליט"א מרבני בית החוראה לענייני ריבית

גליון ס"ג
פרשת משפטים
שאלות המצויות בעניני
איסור ריבית

גליון מורחב

לרגל שבת פרשת משפטים פסקי הלכות

דבר העורך

ברוך ה' שזכינו להוציא לאור עוד גליונות+; בהלכות ריבית, שרבים ראו זכו להתעורר לחשוב על עסקיהם שלא יהיה בהם חשש איסור ריבית, זוכים אנו שוב להקדיש גליון קודש לחזרה,

בפרשת השבוע כתוב {כ"ב - כד} אם פָּסַף תִּלְוָה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשָׁה לֹא תִשְׁמֹן עָלָיו גֶּשֶׁךְ:

יש לציין מה שכתב בספר **דעת סופר** לפרש כוונת הפסוק בזה, זה לשונו, 'נראה לפרש ע"פ מה שפירשו, (יעוין באור החיים הק'), **אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ** שלא יחשוב האדם שמה שהוא נותן לעני הוא שלו, ומטוב לבו נותן מכספו לאחרים, כי נהפוך הוא כי הכסף שנותן לעני הוא של העני, והוא רק כפקדון אצלו עד שיבוא העני לבקש את פקדונו, זה שאומר הפסוק **אם פָּסַף תִּלְוָה אֶת עַמִּי דע כי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ**, שאיך מלווה לו משלך, אלא את כספו שהיה מופקד אצלך.

ומטעם זה גם אין לקחת נשך ותרבית מאחיו כי מכיון שהכסף שהוא מלווה, הוא משל הלווה, אינו בדין שיקח ממנו ריבית.

וזהו כוונת **המדרש תנחומא [ט]** שצינו על הפסוק **אם פָּסַף תִּלְוָה אֶת עַמִּי**. זה שאמר הכתוב: כספו לא נתן בנשך. (תהלים טו, ה). בִּא וְרָאָה, כָּל מִי שֵׁשׁ לוֹ עֵשֶׂר וְנוֹתֵן צְדָקָה לְעֲנִיִּים וְאֵינוֹ מְלוֹה בְּרִבִּית, מְעַלֵּן עָלָיו כְּאֵלוֹ קִדְּשׁ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, שְׁנֵאָמַר: עֲשֵׂה אֱלֹה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם 'את העני עמך' הפסוק כספו לא נתן בנשך, שמכיון שכל פעם שמלווה לאחרים, מבין שהכסף שהוא מלווה זה רק פקדון אצלו לכן כספו לא נתן בנשך, לכן זכה תמיד להיות השליח הנאמן שהקב"ה יפקיד אצלו את הכסף ויהיה לו עושר כל ימיו.

יש חידוש בזה שלא רק במצוות צדקה נכון הוא הדבר שכספו של העני נמצא אצל העושר, אלא אף בהלוואה שמלווה לעני, [או לעשיר], ג"כ הכסף הזה שייך עכשיו לעני הלווה, והעשיר הוא רק כנפקד.

כל אחד מאתנו הוא מוכן ומזומן לעשות רצון הקב"ה ובמצוה זו גם זוכים אנו בכל פעם שאחד נותן הלוואה לשכן או לקרוב, ומצד הטבע יש חשק לבקש ממנו איזה טובה וכדומה, שירגיש שגם הוא הרויח, [לדוגמא שיחזיר את הכסף למקום אחר, או שיקנה בשבילו איזה חפץ], ובכל זאת יש להתגבר ולא לקחת כלום.

וכן הלווה אף שמצד הטבע רוצה הוא להחזיר למלווה יותר, להראות שהוא טוב לב, או להראות הכרת הטוב, אף על פי כן, נזהר הוא לקיים רצון הבורא, שהלווה ירגיש כאילו המלווה רק נתן לו פקדון שהיה אצלו ואינו מחזיר לו בשביל זה עוד טובות, ובכך נזכה בס"ד להתברך בברכת התורה.

א. מצוות הלוואה - ומותר למלווה לדרוש שיביא ערבים.

כשאחד בא לבקש הלוואה מחבירו, מצוה מן התורה שיתן לו הלוואה בחינם, כדי לעזור לו, אולם אפילו הכי, יכול המלווה להבטיח את עצמו, ויכול לדרוש מהלווה שיביא ערבים שיחתמו לו ערבות על ההלוואה. (וכן אפילו אם המלווה מבקש ממנו שמוכן להלוות לו דוקא אם פלוני יחתום לו ערבות או שהמוסד שעובד שם יחתמו ערבות, ג"כ מותר, ואפי' אם פלוני דורש קצת כסף על הערבות, שזה מותר לדעת הרבה פוסקים [סי' ושי"ך סי' ק"ע, ראה 'ריבית הלכה למעשה' פרק ז' הלכה ט"ו] גם כן יכול המלווה לדרוש, שיביא ערבים, אולם אם כוונת המלווה להנות את הערב, כגון שזה קרוב משפחה וכדומה, יש אוסרים, [יעוין תורת ריבית פרק י"ז הערה ל"ב].

ב. איסור שהמלווה יאמר בשעת הלוואה איזה תנאי

אין למלווה לדרוש שום תוספת על ההלוואה, או לעשות שום תנאי. לדוגמא: אני נותן לך הלוואה בסך 5,000 ₪ בתנאי שתדאג לי לקבלה, כדי להפטר מהמס, או לדוגמא שאומר לו בתנאי שתביא את הכסף אחר כך לבני שגר במקום אחר וכדו'.

ג. וכן ללווה איסור לשכנע את המלווה שיתן לו הלוואה, על ידי שיאמר לו שוה לך ליתן לי הלוואה שאני ידאג לך לפטור את המיסים, או שאומר לו אני יוכל לדאוג שהבנק יאשרו לך הלוואה וכדו', כל מיני טובות, ואם זה טובה ששוה כסף (כגון שאנשים אחרים משלמים על זה כסף, הרי זה ריבית קצוצה, ואם זה רק טובה שאין משלמים על זה כסף הרי זה כריבית דברים שאסור מדרבנן).

ד. הלוואה בתנאי שתחזיר לי את הכסף בבנק או בגמ"ח הקהילה

באופן כללי, אם בעיר שלהם רגילים אנשים להפקיד שם כסף, ואין בזה טירחא גדולה, מותר לסכם שהלווה יחזיר לו את הכסף בבנק, וכדומה, [שהרי על הלווה מוטל הטירחא להגיע למקומו של המלווה לשלם את החוב, יכול המלווה לבקש ממנו שישלם לו במקום אחר] (ברית יהודה).

אולם אם המלווה מבקש מהלווה שיחזיר את הכסף למקום שזה קצת טירחא בשביל הלווה לטרוח ולהביא את הכסף שם, כגון להעביר כסף לחוץ לארץ, (ויותר קל ללווה להחזיר את הכסף במזומן לידו של המלווה), יש להחמיר בזה, שלא לחייב אותו להחזיר למקום פלוני.

ואם המלווה רוצה בכל ענין לסכם שהלווה ישלם את הכסף שם, יש עצה כדי לצאת מהאיסור, שישלם ללווה קצת שכר טירחא על שמטריח את עצמו בהחזרת הכסף ללכת לבנק או לגמ"ח וכדו', ובזה שוב אין איסור ריבית.

ה. הלואת צ'ק שהלוה יחזיר לו מלוא הסכום

יש בזה כמה פרטים, ויש להתייעץ ולברר בכל אופן לגופו של ענין.

ואם המלוה אינו יכול להפקיד את הצ'קים בחשבון שלו, [וכל שכן אם יש לו צ'קים בסכומים קטנים של הרבה אנשים, 20 צ'קים בסכומים בסביבות 200 ₪ והמלוה הולך תמיד לחלפן להחליף את הצ'קים למזומן, וכמובן משלם לחלפן כמה שדורש שכר טירחא, לדוגמא 1% מסכום הצ'ק, ועכשיו ניגש ידד וביקש הלואה בסך 5000 ₪, אמר לו יש לי צ'קים אם אתה מעונין אני יכול להלוות לך את הכסף הזה, שתחזיר לי 5000 ₪.

יש בזה גדר דק

שאם הלוה יטרח להפקיד את הצ'קים בחשבון שלו, יאמר לו המלוה תפקיד את הצ'ק ואז אלוה לך את הכסף (היינו לך תעשה מהצ'קים 5000 ₪ ואז אלוה לך את הכסף), אולם, אם יש קושי בהפקדת הצ'ק לחשבון שלו, יש אומרים שצריך שישלם לו המלוה שכר טירחא על שטרח להפוך את הצ'ק למזומן, והסכמת הפוסקים שמספיק לשלם לו שכר טירחא מועט ואין צריך דוקא שכר טירחא כמה ששואה באמת הטירחא (כמו מחיר של חלפנים 1% בערך).

ואם ללוה גם כן אין הצ'קים שיום מלא הסכום, כגון שגם הוא צריך לפרוטם ולשלם עמלה, והמלוה יודע שהלוה ילך לחלפן לפרוט את הצ'ק, אם כן חייב המלוה לשלם את הוצאת העמלה של החלפן, ואסור שיחזיר הלוה 5000 ₪, שאין הצ'ק שוה למלוה כל כך, אלא יחזיר לו על החוב רק 4950 ₪ כמה שקיבל מהחלפן.

באופן כללי, אם המלוה כותב לו צ'ק שלו (היינו שיש למלוה כסף בבנק, וזהו האמצעי איך לתת לו את ההלוואה), אם אין תנאי שצריך להחזיר דוקא במזומן, **מותר אף להחזיר מזומן את כל סכום של הצ'ק,** וגם אין צריך לשלם ללוה שכר טירחא, על מה שהולך להפקיד את הצ'ק, [וכן אפילו אם הלוה הולך מדעתו לחלפן לפדות הצ'ק והלוה משלם לחלפן עמלה [על הטירחא שלו] והוא מקבל מהחלפן רק 4950 ₪, אפילו הכי אין בזה איסור. שמכיון שהלוה עושה כן לטובת עצמו, והמלוה אינו מרויח מזה, אין שום איסור.

אם המלוה יש לו צ'קים של אנשים אחרים: אם המלוה היה מפקיד את הצ'קים אצלו בחשבון הבנק, [או שיש לו אדם אחר שמוכן להחליף לו את הצ'קים בלי שום טירחא], אם כן מסתבר שיכול לדרוש מהלוה לשלם את מלוא הסכום 5,000 ₪, [כמובן אם כל הצ'קים נפרעו ולא חזר כלום], אולם אם זה טירחא גדולה ללוה להפקיד את הצ'ק, [כגון שאין מצוי בנקים באיזור ההוא, וכל שכן אם הלוה הלך לחלפן לפרוט את הצ'ק], **יש אומרים שצריך שישלם לו המלוה שכר טירחא על שטרח להפוך את הצ'ק למזומן,** [ויש אומרים שאין צריך לשלם שכר טירחא כיון שהלוה עושה בשביל עצמו ואין זה דבר קשה כל כך], [ראה תורת ריבית פרק ה'], ומכל מקום בודאי יש להקל שמספיק שישלם לו קצת על הטירחא.

כלל היוצא

בכל הלואה שהמלוה מרויח על ידי ההלוואה, יש לברר היטב אם לא עובר ח"ו על איסור ריבית דאורייתא יש הרבה אופנים לייעץ איך לעשות בהיתר.

בספר קנין דעה על הלכות ריבית מהרה"ג ר' ישכר שרייבר שליט"א [חתן הגאון הגדול ר' משה שטרנבוך שליט"א]

כותב שם [בהערות סוף סימן קס"א] בענין שטר שיש בו ריבית כותב שם, שתלמיד חכם אחד, ירא שמים, לאחר שקנה איזה דירה, מצא שבשטר מכר היה שם סעיף שיש בזה ריבית, והיה מאוד בצער איך יצא כזה דבר, אולם למעשה היה מאוד קשה לקרוע את כל השטר, מכיון שהרי זה היה כל ההוכחה שלו, וכן היה זה מאוד נחוץ לו.

וסמך בדעתו שבודאי לא יגבה את הריבית שהרי הוא יודע שריבית אסור, ויחזיק את השטר רק כדי להוכיח על שאר דברים.

אולם באמת היה זה שלא על פי הלכה, שעל פי הלכה מי שמוצא שטר שיש בו ריבית יש לו לקרוע את השטר מיד,

ולסוף דבר היה שם מקרה וגבו ממנו כסף על סמך שטר של הריבית, [ואותו תלמיד חכם סמך שהוא אינו גובה ריבית, אלא הוא רק גובה כסף אחר שחייבים לו, אולם לבסוף נתברר שגבו ממנו ריבית ממש], ומפרסם ענין זה להראות הכח של חז"ל, ובמקום שאמרו אי אפשר לעשות על דעת עצמו לומר שאני יחזיק את השטר ולא אגבה ריבית, אלא יש לקיים תקנת חז"ל הק' ואף במקום שקשה.

והיוצא לנו שבודאי יש להזהר לכתחילה לא להכשל ח"ו בשום עון ריבית, ועוד לפני חתימת החוזה לברר מיד שאין בזה חשש איסור ריבית, או על ידי סעיף שזה כפוף להיתר עיסקא, ובנוסף לזה שיעברו על זה תלמיד חכם הבקי בדינים אלו, או ללכת לעורך שמוחזק שיוודע ההלכות, כדי לא להכשל ח"ו בעון ריבית.

הַפְּנֵה שֶׁל הַיְלָדִים

תשובה: יש בזה אסור משום רבית, שפנין שמוסיף לו בגלל ההלואה, [ואם לא יתן לו בגילגל בהלואה אינו נותן לו את החמש אבנים] זה אסור.
* * *

ב. לשלם קדם על מה שקונה
מי שמקדים על דבר שהוא קונה (פרוש שמשלם על מה שקונה עוד קדם שמקבל את הספץ, נחשב הכסף בהלואה)
ולכן אם יתקור הספץ אסור שיקבל את הספץ במחיר שהיה בשעה ששלם, רק אם יש למוכר בשעה שמוכר לו או שזה מחיר שמצוי לקנות בכל התנאות.

לדגמא "יהודה" פרסם שהולך להביא לקראת פורים כל מיני רעשן מיוחד עם אורות, ואמר לחברים שכל מי שיתן לו סך 20 שח, יתן לו לפני פורים שקית עם רעשן ו-100 פיקואים אבל רק מי שמשלם לו מראש.
הדין: שאם זה מחיר שמוכרים בחנויות, מתר לתת כסף ליהודה ויהודה יבטיח לתן הרעשן מיוחד.
ואם זה יותר זול, (ויהודה מביא את זה מאיזה דוד שנותן לו במיוחד), אסור לתת כסף ליהודה רק אם יש כבר ליהודה את הרעשן המיוחד, או שיהודה יגיד שישתדל להביא במחיר הזה, ואם יעלה המחיר יוסיפו לשלם לו עוד קצת.

* * *

ג. לעשות תנאי בהלואה
המלנה לחברו אכל או כסף, יזהר לא לעשות שום תנאי עם הלנה שיעשה לו איזה טובה.
לדגמא, ילד ראה חברו שקבל במשלוח מנות חבילת שוקולד בקש ממנו שילנה לו היום כמה קביות שוקולד ומחר אחר הצהרים יחזיר לו את זה.
אמר לו החבר, אני מוכן להלוות לך שוקולדים אבל רק בתנאי שמחר תשחק עמי במשחק (שכמה פעמים לא נתת לי לשחק ביחד במשחק).
הדין שזה רבית ממש אף שאינו מחזיר לו יותר, מפל מקום גם ההנאה שהלנה צריך לשחק עמו נחשב רבית.
* * *

גם באחים שיך המצנה של הלואה ואסור לתת רבית לאחיו שהלנה לו
לדגמא ילדי משפחת הורביץ הלכו לבית המדרש והיה שם "איש הממתקים" שחלק טופי לילדים, וילד אחד לא אהב את סוג הטופי הזה, בקש אחיו יוסי ממנו שיתן לו את הטופי, אמר לו אחיו מה תתן לי על זה, אמר לו אני אתן לך בבית אחר כך חבילת דוריטוס שיש לי במגרה שלי (שאני לא אוהב).
תשובה: יש בזה אסור, שפנין שחבילת דוריטוס שונה יותר מטופי וכאן הנה הלואה אסור שיחזיר לו יותר.

א. בהלואה שיך אסור רבית, בהתלפות אין הלואה, ולא שיך רבית
כתוב בתורה אם כסף תלנה את עמי, שיש מצנה להלוות כסף [או שאר דברים] לאחרים, ועל זה יש כתוב בהמשך הפסוק אסור רבית, ולכן רק באפן שיש הלואה שיך אסור רבית, הלואה הינו שאחד ממתי [מחכה] עד שהשני יחזיר את הכסף, או יביא לו את הספץ שקנה ממנו.
אבל באפן שאין הלואה, רק שמתלפים אחד עם השני, לא קימו מצנת הלואה, וגם אין שיך בזה אסור רבית.

לדגמא, ראובן יש לו חבילה של כמה מחקים (למחק מה שכתב עם עפרון) וחבר שלו בקש ממנו שיביא לו מחק אחד ויביא לו בשביל זה חבילת במבה (ששונה יותר מהמחק), ובאו לשאל אם יש בזה אסור משום רבית?
תשובה: אין שיך בזה שום אסור מכיון שבשעת מעשה נותן לו את הבמבה, אין כאן הלואה. [אבל אם היה אומר לחברו תן לי היום מחק, ואני אתן לך מחר את החבילת במבה, יש כבר הלואה, וממילא יש לבדק שאם במבה שונה יותר מהמחק - אסור].

* * *

דגמא נוספת: יוסי בקש מענקי שיתן לו לשחק עם המדבקות שלו, אמר לו יענקי אני מוכן לתת לך לשחק עם המדבקות, אבל תן לי בנתיים לנסע עם האופנים שלך, ושאלו אם זה רבית שיוסי נותן ליענקי לנסע באופנים שלו שזה שונה יותר?
תשובה: אין בזה אסור, מכיון שזה באותו זמן, ואין שום אחד מחכה לשני, לכן אין שיך בזה אסור. [אבל אם היה יענקי אומר ליוסי אתה יכול לשחק במדבקות רק אם תתן לי מחר את האופנים, יש כבר הלואה, וממילא יש לבדק שאם לנסע באופנים שונה יותר מלשחק במדבקות - אסור].

* * *

ב. מתנה רק לשכנע שיתן לו הלואה - אסור
מי שרוצה לתן מתנה למלנה אפלו אם המטרה שלו זה רק כדי לשכנע אותו שירצה לתן לו הלואה, הרי זה רבית, [שהרי למעשה קבל המלנה יותר בגלל שיתן הלואה]
וכן כל דבר שמבטיח הלנה למלנה שיעשה לו, וכונתו כדי לשכנע את המלנה שיתן לו הלואה, הרי זה אסור משום רבית.
לדגמא "חיים" ראה בהפסקה שהחבר שלו יוסי הביא הרבה ביגלד, בקש מ"יוסי" שיתן לו עכשו ביגלד, ומחר יחזיר לו, ויוסי לא רצה כל כך לתן לו, אמר לו חיים אני נותן לך עכשו לשחק עם החמש אבנים שלי שתסכים לתן לי בהלואה הביגלד.
וחשב חיים שאינו נותן ליוסי רבית, אלא רק כדי לשכנע אותו ששונה לו לתן לו עכשו הביגלד, האם זה נכון?

מעשה בריבית

אברך אחד עומד לפני חתימת חוזה שכירות דירה, הדירה מושכרת בסך 5000 ₪ לחודש וכתוב שם סעיף שזמן התשלום זה כל חודש ב-10 לחודש למגניב. ואם יאחר השוכר לשלם את השכירות יחוייב על כל יום תוספת 50 ₪.

ובסוף החוזה כתוב שכל החוזה כפוף ל'היתר עיסקא ברית פנחס'. יש לשאול האם מותר לחתום על החוזה או שזה חוזה שיש בו ריבית בלא היתר עיסקא. א. האם הסכם כזה אסור משום ריבית בלא היתר עיסקא, או שיש להתיר לחייב אותו קנס, וקנס אינו ריבית. ב. על הצד שאסור, האם מועיל היתר עיסקא על זה.

תשובה

אבל להטיל קנס על כל יום או על כל שבוע, שכל שבוע שאינו משלם חייב לשלם עוד 100 ₪, זה אסור מן הדין, [ויש אומרים שאסור מדאורייתא בהלואה], ולכן בחוזה שכתוב שם סעיף שאם לא ישלם יתחייב לשלם קנס על כל יום עוד 50 ₪, אין בזה היתר של קנס, [ואפילו שהמשכיר באמת מכיון רק לקנס ואינו רוצה את הכסף הזה ומעדיף שהשוכר ישלם בזמן רק את הסכום, אפילו הכי אין זה היתר].

האם התנאי שזה על פי היתר עיסקא מתיר לעשות תנאי זה. מבואר בפוסקים, [ופשוט מצד ההגיון] שהיתר עיסקא מועיל רק על סכום שלפי המציאות בדרך כלל יכול הלוה להרויח בתקופה זו של ההלואה, אבל לדרוש ריוח יותר ממה שבדרך כלל מרויחים במשך התקופה אין שום היתר.

ואם כן מובן מאיליו שבדרך כלל אין אפשרות להרויח 5000 ₪ סך 50 ליום 1,500 ₪ לחודש מעיסקאות רגילות, אם כן בודאי אין מועיל על זה היתר עיסקא.

א. קנס במכר מותר (בקנס חד פעמי)

בשו"ע (סי' קע"ז ס"ד) שעל חוב של שכירות או מכר מותר בתחילה לעשות תנאי שמי שלא ישלם בזמן שקבעו לשלם יתחייב בקנס. וטעם ההיתר, שהקנס אינו ריבית, שאינו משלם על מה שמעכב את הכסף, אלא מתחייב בפעם אחת לשלם קנס על שלא שילם בזמן שקבע.

ב. (אולם בהלואה אין היתר)

אולם יש לציין שבהלואה אין היתר לשלם קנס, ולכן אין היתר לגמ"ח המלוה כספים [או שאר דברים להוצאה – כגון גמ"ח תרופות], אסור לעשות תנאי כזה, שמי שאינו משלם עד זמן זה מחוייב לשלם קנס. [והטעם שבהלואה אסור זה משום שנראה כהערמת ריבית, שנראה כאילו המלוה רוצה להרויח כסף, ואף במקום שבאמת כוונתו לקנס ג"כ אסור].

ג. לעשות תנאי שיתן קנס המתרבה אסור

אולם אף במכירה ושכירות שמותר להטיל קנס, זה דוקא קנס חד פעמי דהיינו שאם לא ישלם עד ראש חודש יחוייב בתוספת של 200 ₪ [או כל סכום שרוצה, עכ"פ מצד הדין אין שום הגבלה].

מעשה ב'

דייר אחד חתם על חוזה בפרוייקט תמ"א 38, אצל עורך דין מול קבלן, ואחר כך מצא שבאחד הסעיפים כתוב סעיף שהקבלן מתחייב ליתן לו כך וכך, ואם לא ישלם לו בזמן יצטרך הקבלן לשלם לו תוספת ריבית והצמדה. עכשיו בא לשאול אם מותר לו להחזיק אצלו, או שצריך לקרוע את השטר, 2. האם יש אופן איך להתיר מכאן ולהבא את ההסכם.

אם כן בודאי אסור לקיים את השטר, ואף שעדיין לא הגיע למצב של הלואה, שהרי הקבלן עוד לא חייב לו את הכסף הזה כלל, אעפ"כ אסור להחזיק שטר זה. ואם אחד יש לו שטר כזה, ישאל שאלת חכם מה יעשה.

נפסק בשו"ע [סימן קס"א סעיף י"א] [בזה הלשון שטר שיש בו ריבית, בין של תורה בין של דבריהם, הגה: וכל מי שפא לידו יקרע השטר דחשינן שפא יגבה בו הרבית, ועוד טעם כתבו הפוסקים [ט"ז] משום שיש איסור בעצם החזקת השטר.

ברכת מזל טוב

להרה"ח ר' משה נתן ביטרמן שליט"א
לרגל שמחת לבו בנישואי בתו
עב"ג הבה"ח דוד יונה נ"י
בת הרה"ח ר' שמעון רוזנפלד שליט"א

ברכת מזל טוב

להרה"ח ר' אריה זוסמן שליט"א
אשדוד
לרגל שמחת לבו בלידת בנו
למזל טוב

טלפון בית ההוראה משעה 8:00 בבוקר עד 1:00 בלילה
02-501-5920

נשמח לקבל הארות והערות בעניני הגליון אפשר לפנות
בטלפון 0548447085 או במייל y 0548447085@gmail.com